

Egyházszervezeti reformmozgalmak.

Folyóiratunk csak kivételesen foglalkozik aktuális egyházpolitikai kérdésekkel. Magukat a mozgalmakat elvi magaslatról szemléli, s legfennebb tényekről emlékezik meg.

Azonban ez idő szerint előtérbe nyomult egyházszervezeti reformmozgalmak oly elvi jelentőségű kérdést érintenek, hogy a közvélemény tájékoztatása céljából is szükségesnek találtuk e kérdésnek úgy elvi szempontból való megvilágítására, mint a gyakorlati megvalósítására is tért nyitani.

Sikerült megszerezniünk jeles egyházjogásznak, Dr. Tóth Györgynek E. K. Tanácsunkhoz benyújtott és elvi álláspontot kifejtő véleményét; valamint a Dr. Ferenczy Géza főgondnokunk elnöklete alatt kiküldött bizottság előadói jelentését; s azokat az alábbiakban közreadjuk. Végül közöljük Dr. Tóth György afiának a szönyegen fekvő kérdés megoldására vonatkozólag betejesztett konkrét javaslatait. E javaslatoknak részletes indoklását ezuttal, térhiány miatt is, mellőznünk kellett.

Magunk részéről nem kívánunk elvi álláspontot elfoglalni, de a független sajtó erejével szeretett egyházunk egyetemes érdekét akarjuk ez uttal is szolgálni.

I.

Dr. Tóth György véleményes jelentése.

Méltóságos és Főtisztelendő Egyházi Képviselő Tanács!

Az 1099—1931 E. K. T. számú megfisztelő felhívása folytán az Osváth Árpád egyházi tanácsos afia által betejesztett szervezeti reform-tervezetre tiszteletteljes véleményemet az alábbiakban fejtem ki:

Előre bocsátom, hogy mi civil-jogászok az egyetemen főleg a katolikus egyházból kaptunk tankönyvszerű tájékoztatást és a protestáns egyházból csupán kivonatszerű izelitő jutott. Az egyházbogászoakat a katolikus egyház külön képeztetli, ellenben, a protestáns egyházak a teológiai tanszékre kívántató egyházbogászon kívül más egyházbogász kiképzéséről nem igen gondoskodnak. Az én határozott állásfoglalásom szerint a papok hivatása az, hogy az unitárius egyházból — a protestáns egyházbogással kapcsolatban — speciálizálják magokat, hogy a civil jogászokkal egyetemben egyházunk felmerülő szükségleteit korszerűen kielégíteni képesek legyenek. Nem elég ugyanis állandóan a „korszerű reformokat” hangoztatni, hanem a reform-hajlamu egyéneknek kötelességök a korszerű reformokat elégséges, használható módon előkészíteni.

Aki az unitárius egyház alkotmányának kérdéséhez kíván hozzányulni, annak általánosságban legalább tájékozottnak kell lennie a protestáns egyházak alkotmányainak kifejlődésében és ezek keretében: az erdélyi protestáns egyházak alkotmányjogi különyszerűségében. A történelmi fejlődés irányvonalát ugyanis csak revolütív módon lehet megtörni, ellenben az evolucio csak a multba kapcsolódva lehetséges.

A történelmi egyházak szervezeti kérdéseiben a kikerülhetetlen fejlődést az egyházak felett álló államhatalmi kérdések befolyásolják ugyan, de az egyházak alkotmányának alapelveit kicserélni nem lehet. A történelmi szempontok igazolják, hogy az államformák változásai a protestáns egyházak szervezetét nem szükségyszerűleg módosítják, hanem az csak az állami hatalom célkitűzéséhez és a körülményekhez képest időről időre újabb árnyalódásokkal szövődik át.

Ezért az egyházak mindig óvakodtak az államhatalom változása esetén az egyház alkotmányát önként módosítani és mindig bevárták az államhatalom célkitűzésének a megismerését, hogy az egyház alkotmányának történelmi irányvonalát minél nagyobb mértékben megvédhessék. Az egyes egyházak célkitűzései ugyanis csak az autonóm jogok minél szélesebbkörű biztosítása mellett valósíthatók meg. Ezek az elvi álláspontok nálam már az 1919/23 években kiérlelődve voltak s ezért az egyházi alkotmányos szervezeten kívül keletkezett reform-mozgalomhoz nem

is csatlakoztam és abban csak akkor vettem részt, amikor a reform kérdése az alkotmányos keretek közé jutott.

Az 1923. évi főtanácsi jegyzőkönyv közhitelüleg őrzí azokat a gondolatokat, amelyek akkor kiérlelődtek és amelyek az egyházi főhatóság által megvalósításra vártak.

Az események kétségtelessé teszik, hogy az egyházi főhatóságnak nem volt oka a továbbmenő reformokkal sietni és „a kereszteri, udvarhelyi, felsőfehéri és háromszéki egyházkörök azon belső emberei és egyházi tanácsosai” sem adták kellő indokát annak, hogy mi kényszerítette őket az 1931. évi január 28-án való tanácskozásukra és az ő nevökben Osváth Árpád afia által előterjesztett javaslat megtételére.

A fentiekből kitetszően nyilvánvaló, hogy én is vallom, hogy az új állam keretébe s új társadalmi áramlatba kerülve, . . . „alkalmazkodnunk, simulnunk kell az új viszonyokhoz”, azonban az 1923. évi főtanácsi jegyzőkönyvben megrögzített irányelvek mellett nem lehet azt mondani, hogy az eltelt 10 év alkalmas lett volna a továbbmenő reformok megvalósítására.

Egyházi alkotmányunk fejlődésében 1579 után 1626, 1694, 1718, 1851 és 1900-as évek azok a határkövek, amelyek kifejezetten fordulópontokat jelölnek meg.

E hosszú időközök azt igazolják, hogy az Osváth Árpád egyházi tanácsos afia javaslatában foglalt új követelmények kiérlelésére is még hosszú idő kívántatik. (L. 1925 évi ftjkv. 23 pontját).

Álláspontom helytállósága szempontjából a *Disciplina Ecclesiastica* jogtörténeti anyagán kívül ezuttal az erdélyi protestáns egyházak alkotmányának alaptételére: *a zsinatpresbiteri* elvre utalok.

Az egyházjogászok előtt jólismert tétel: a tiszta presbiteri, továbbá a *presbiterzsinati* és *zsinatpresbiteri* elvi nézőpontok különbözősége.

A reformáció kétségtelesenül presbiteri elvi álláspontból nézte az egyház alkotmányának kifejlődését. A protestáns egyházjogi fejlődés a skót presbiteriánus szervezettől elkezdve egészen az erdélyi különös szervezetig oly sok árnyalódást tüntet fel, hogy azokból válogatni lehetne, ha a *történelmi fejlődés nem kényszerítene minket az erdélyi protestáns egyházakkal egyirányú út be-*

tartására. Mikler ujabban a protestáns egyházjogok alapjaként: a **presbiterzsinati** elvet jelöli meg, de Erdélyben a negyedfélszáz-
éves történeti tények bizonyítják, hogy itt éppen a fordítottja: a **zsinatpresbiteri** elv nyert megvalósulást.

A konzisztoriális rendszer a zsinatpresbiteri elvvel kapcsol-
latban szükségszerűleg magával hozta: a supremum consistorium
önkiegészítésének gyakorlatát, mert az egyházközségi politikai és
akkori társadalmi berendezkedések kizárták a presbiterzsinati rend-
szer kiépítését.

Az 1848 után beállott változások még 1900-ig sem érlelődtek
oda, hogy az akkori szervezeti törvény a régi alapot megbontha-
tónak ismerte volna fel.

Az 1919/1932. évi változásokat összes hatásaikban sem ismer-
rem oly mélyrehatóknak, hogy a zsinatpresbiteri multat félrete-
hetnők és mostani egyházi alkotmányunk helyébe egészen újat
alkossunk.

Ily revolútiós változtatásra sem a körülmények nem kény-
szeriteneek, sem a megkívántató feltételek nem forognak fenn. Az
utóbbi időben hangoztatott jelszavak — téves feltevések szüle-
ményei. A széles unitárius közvélemény a hangoztatott jelszavak
következményeivel nem lehet tisztában, viszont a jelszavak han-
goztatói tévesen ítélik meg a létező állapotot és a platonikus ter-
vek lehetőségait.

Az önkiegészítés elve az 1923. évi törvény értelmében 50%
arányban a képviselő elve javára korlátoztatott.

Még 10 éve sincs annak, hogy a vegyes rendszer hatásait
figyelhetjük, de a képviselő 50%-os aránya nem szolgáltatott
döntő bizonyosságot amellet, hogy a régi állapotot legalább ily
arányban javította volna. Ez 50%-os értéktöbblet nem jelentkezik,
tehát az előfeltételek hiánya nyilvánvaló.

A demokrácia hamis tartalma is nyilvánvaló, mert a közál-
lapotok dekadenciája felé történik az eltolódás. A túlhajtott de-
mokratizálás mindig és mindenütt bomlasztásra vezetett.

Ebből foly dr. Lőrinczy István afiának az a hamis szilogiz-
musa is, hogy: legfőbb hatóságunk nem bírja a köz kifejezett
bizalmát és így az egyház egyetem akaratának nem igazságos kép-
viselője és kifejezője. (U. E. 1931. 4. sz.)

A mai alkotmányunk értelmében a legfőbb hatóság a köz

kifejezett bizalmának legális letéteményese. Ellenkező nézőpont nem a törvényes alapok tiszteletbentartásán nyugszik. Nem tartom helytállónak azt a tételt sem, hogy: legfőbb hatóságunk nehézkes mozgású, terjedelme egyházunk méreteit és anyagi tehetőségét túlhaladja (U. E. 1931. 4. sz.)

E tétel a Főtanácsra vonatkozik és a főtanácsi tagok létszámának csökkentésére utal.

Meglepő, hogy amíg egyfelől ostorozza a hátrózatképeség 20-ban történt megállapítását, másfelől a teherviselés arányos megoszlásában keresi a nagyobb létszám biztosítását, holott a demokratikus kiterjeszkedés nyilvánvalóan a teherviselésben való osztóztat is csökkenteni fogja.

Én úgy nézem, hogy, sokkal több gondolatot termelnek a reformhajlamu egyének, mint amennyit a jelen időben valóra váltani lehetne.

Ez az eredendő hibája az Osváth Árpád afia által benyújtott javaslatnak is. Szerinte 1900 után csak novelláris javaslatokkal történtek kísérletezések, de az általános reform iránt tettleges kezdeményezés mai napig is hiányzik.

És ennek a kijelentése után előállott egy oly szervezeti javaslattal, amelyből csak az 1—10 §-ban foglalt „Általános határozatokat” — tartja kidolgozottak, ellenben a továbbiakra nézve csak vázlatot ad.

E javaslat az elől jelzett körök érdekelt lelkészei és egyháztanácsosai nevében készülvén, nehéz oly véleményt mondani, amely az egyházi álláspontok értelmében a hozzáértés kérdését ne érintené, de viszont nincs is oly rendszeres javaslati formába öntve, amellyel érdemes volna behatóbban foglalkozni. Igaz, hogy a javaslatot előterjesztő afia azt a kijelentést tette, hogy a „részletes kidolgozásra csak akkor kerül a sor, ha az alapelveket az egyházi főtanács véglegesen megállapítja.”

A) A kifejtettek szerint nyilvánvaló, hogy a vázlat az egyházközségeknél új alapvetet nem vet fel.

A nők választására vonatkozó alapvetet már az 1923 évi Főtanács elvileg elfogadta.

A lelkész nélkül való gyűlésezés tilalma a református egyházi törvényből adoptált gondolat. E kérdésben utalok a Disciplina Ecclesiastica jogtörténeti anyagára. Gyakorlatilag: ha a pap

érdekelve van, akkor miként lehet a gyűlést tovább vezetni, hisz az érdekelt pap részt nem vehet. De a javaslat ezzel a világiak paritásos gondolatát veti el, holott a világi gondnokok elnöklése vitán felüli jog.

Az egyházközségeknél a javaslat teljes hallgatással mellőzi a belmissziózás szempontjából szükségessé vált körlelkészség és missziói lelkészség kérdését. A szórványgondozás kérdése is el-mellőzhetetlen probléma.

Itt, ezen a téren kell új tervezetet teremteni, ha élni akarunk, s akkor a felső szervezetek tevékenysége is átalakul.

Ezen a ponton azonban a nehézség abban van, hogy egyházközségeink és hiveink nagyon szétszórtak s ezek adminisztrálására nincs pénzünk. Hiveink se hordozhatják a terheket, mert szegények. Az Egyház a lelkek adminisztrálása nélkül céltalan intézmény. Ezt kellene, hogy a mi reformátoraink meglássák, mert ma a többi egyházak az egyházközségi élet kifejlesztésére fektetik a főszűlyt.

Körülbelül 20 éve figyelem az egyházi életet s az a meggyőződés alakult ki bennem, hogy a helyi feladatok megoldására hivatott lelkészek és egyházi szervek ebbeli köteleességeiket nem végezték el oly buzgalommal, amily buzgalommal kritizálták a központi irányítást, holott a kritika éle mindig visszavágott a vidéki életre. A javaslatnak az egyházközségekre vonatkozó része a fenti lényeges szempontok figyelmen kívül hagyása miatt további részletes kidolgozásra nem alkalmas és így ebben az alakjában elfogadásra a főtanács elé nem terjeszthető.

B) Az egyház-körökre vonatkozó vázlat — az 1923 évi Főtanácsi jkv.-ből kitetsző elvi állásfoglalás után — új gondolatot szintén nem tartalmaz.

A javaslattevő afiának — a vidéki élet ismerete mellett — bő alkalma nyílott volna, hogy az egyházköri részt aprólékosan kidolgozza és ezáltal megmutassa, hogy miképpen kellene a felsőbb alkotmányos szervezetet is kiépíteni, azonban ehelyett e részben a gondolatok és ismeretek zürzavara kavargó.

A javaslattevő az egyházköri közigazgatási bíróság és az egyházköri fegyelmi bíróság intézményesítésére vonatkozó szempontokat figyelmen kívül hagyja, holott az elért fejlődési fokot visszafejleszteni nem kívánatos.

A szervezetek leegyszerűsítéséről, összevonásáról talán lehetne szó, de a fegyelmi bíráskodás a jövőben is a szervezeti törvény keretéből kiemelve lesz szabályozandó.

C) Az E. K. Tanács szervezete csakis a konzisztoriális rendszer szabatos ismerete mellett érthető és szabályozható. Nem elégséges e szervezetre nézve az egyéni elgondolás, hanem szükséges, hogy a szervezet a protestáns egyházalkotmányok történeti fejlődésével összhangban legyen.

Az egyházköri küldöttek már most megvannak: az esperes, vagy gondnok személyében. Ezeket a körök választják.

Én úgy nézem, hogy az E. K. Tanács jelenlegi szervezete (főtjvk. 40. p.) sokkal átgondoltabb és célirányosabb, mint a javaslat szerinti keret.

A nagyobb egyházkörből amugyis belekerül 15 választott tag közé 1—2—3 tanácsos, tehát a többségi elv megóvása biztosítva van. Ki lehet egészíteni azzal, hogy a nagy lélekszámú egyházkörökből legalább X tanácsos beválasztandó.

A konzisztoriális rendszer lényege az állandó irányítás és ügyintézés. Itt a képviselő elve nem lényegbe vágó. A szakszerűség a döntő. Erre pedig az állandó bizottságok nyújtanak biztosítékot.

A képviselő elve az egyházköri közgyűlés összetételénél és a főtanácsnál lényegbevágó.

Az E. K. Tanácsra vonatkozó vázlat a mai tényleges szervezetenél sokkal fogyatékosabb szervezetet kívánván, a javaslat a Főtanács elé terjesztésre nem érdemes.

Itt térek vissza arra az általánosan hangoztatott kifogásra, hogy legfőbb hatóságunk terjedelme egyházunk méreteit túlhaladja (U. E. 1931 H.). Ez az E. K. Tanács szervezetére vonatkoztatva, látszólag helytálló — lényegében azonban téves.

A mi történelmi kicsiny egyházunk belső tragédiája abban van, hogy nem ő határoz munkaköréről, hanem az államhatalmi intézkedések teszik szükségessé az E. K. Tanács által végzendő széleskörű teendőket. Mi nemcsak a többi protestáns egyházzal kell, hogy a cselekvési ütemet betartsuk, hanem az állam által előírt feladatoknak is kötelesek vagyunk megfelelni, ha történelmi egyházunk fejlődésének irányvonalát tartani akarjuk.

Nem a „kifelé való reprezentáló megjelenés” és történelmi

fény kérdése a lényeges, hanem az egyházunkra törvényből folyóan hárult feladatok becsületes megoldása, elvégzése. Ezeket a törvényből folyó kötelességeket magunktól el nem háríthatjuk, hacsak a szekták primitív kulturtevékenységére lesülyedni nem akarunk.

A múltban a feladatokat az unitárius szellemű tanári kar csekély tiszteletdíj ellenében végezte. Az 1900. évi tervezet élet-hivatásos tisztviselőket állított be.

Ezen a ponton lehetne a szervezetet leegyszerűsíteni, ha akadnának ily feladatok végzésére alkalmas egyházi emberek. Ma ugyanis a feladatokat az állam által kívánt módon kell elvégezni és nem a sokat emlegetett patriarchalis egyszerűséggel.

A javaslat központi igazgatója lényegében azonos a „kon-sisztórium előadójával“, az „egyházi titkárral“ de jogköre tekintetében a püspöki és főgondnoki jogkör kisajátítója. Ez már az egyházi rendszer gondnokság alá helyezése. Ily torzszervezetre még a mai fegyelmezetlenség sem vetemedhetik.

Arról eshetnék szó, hogy az egyházi és püspöki titkár egy személyben egyesítenék és a munka megosztása szempontjából: „a tanügyi, pénzügyi és közigazgatási (jogi) bizottságok elnökei, vagy előadói egyben az E. K. Tanács előadói is lennének“, de jeleztem, hogy ez a régi rendszer csak akkor válnék ma be, ha a központban akadnának a munkák rendszeres végzésére hivatott egyének. A nobile officium kora azonban letűnt s azért a jó-akaratu indítványozók kötelesek volnának a „kivánságok“ folyamánként a „megoldás módozatait“ is megjelölni.

Az egyházi képviselőtanács szervezetében csak az élethiva-tásos állások csökkentése szolgálhat a terhek csökkentésének alapjául, de ezzel szemben az elháríthatatlan munka elvégzése mégis biztosítandó. Éppen ezért nem egyeztethető össze a köz-ponti terheket csökkenteni kívánó közóhajjal szemben a javaslat által tervbevett: központi igazgatói és a vagyontalanság dacára szervezni célzott: „főpénztárosi és pénztárosi“ és a könyvelő-ellenőr helyett tervbevett „könyvelői“ és elkülönített „számvevői“ állás. Nekem alkalmam volt a nagy munkát igénylő mai könyve-lést megismerni, azonban a mai viszonyok szerint a vagyontalan-ság nyilvánvalósága folytán az egyház vagyonának rendszeres,

szigorú kezelését és ellenőrzését lehetne egyszerűbb keretekben is megvalósítani.

Mindezek azonban csak a tényleges viszonyok figyelembe vételével és arra vállalkozó, alkalmas egyének önzetlenségével oldhatók meg, de egyénileg elgondolt szervezet papírra vetésével nem.

Minden alkotás kiváló egyének nagy munkásságának az eredménye. Az alkotásokat mindig az aktív egyének és nem a kritikusok valósítják meg.

Ha a javaslattevőkben megvolna a feltételezett képesség a javaslatban elgondolt szervezet gyakorlati megvalósítására, vagy rámutatnának a papírjavaslat gyakorlati megvalósításának lehetőségeire, akkor kívánhatnák, hogy a hivatalos szervezet ily elnagyolt vázlattal behatóan foglalkozzék, de a multat teljesen figyelmen kívül hagyó s az *elvi* álláspontokat egyáltalán nem érdeklő egyéni elgondolások nem tarthatnak igényt arra, hogy az egész egyházi szervezet a mindennapi feladatok megoldására kívánatos időt ily vázlat tárgyalásával fel cserélje.

D) A Főtanács összeállítására vonatkozó javaslat sem állja ki a gyakorlati szempontból helytálló tárgyilagos kritikát.

Az előrebocsájtottak szerint a Főtanács összeállítása és működése költségtöbbletet nem jelent — akárhány tagból áll.

A mi kicsiny egyházunkban a nagyobb létszámú protestáns egyházak szervezetét — megfelelő módosítások nélkül — megvalósítani nem lehet. Nálunk a zsinat nem lehet más tagokból, mint a Főtanács.

A zsinati unitáriusság történeti folyamatosságát azáltal lehetne biztosítani, ha a Szerkezeti Törvény 217-ik §-a akként egészítenék ki, hogy:

A negyedik évben a Főtanács is vidéken tartandó, ha nem is volna zsinati-főtanács.

A mai viszonyok szerint minden testületben a hozzáértés, a szakszerűség lépett előtérbe. Ebből a nézőpontból az egyházakban nemcsak a hitbuzgóság, hanem az egyházi feladatok megoldására való képesség is figyelembe jönnek. Az érdekképviselőt igénylő papság és tanítótság kellő számbeli képvisellete mindig biztosítva volt és biztosítva lesz.

Szerintem a ma érvényes önkiegészítés és választás egybe-

kapcsolása, a mi viszonyaink szerint, szerencsés megoldásnak tekinthető — ha helyesen alkalmazzák.

A javaslattal szemben a 39—1923 jkvi pont alatti törvényben oly irányu módosítás volna eszközzendő, hogy :

az egyházkörök választása elejtetnék (b pont) és az anya-, társ-, kör- és missziói egyházközségek választásának 1—1 főtanácsi tagot.

A közvetlen választás rendszere mellett fenntartatnék az önkiegészítés elve és ugyanannyi főtanácsi tag lehetne választható, ahány a községek által választott főtanácsi tagok száma.

A törvény gondoskodott arról, hogy az egyes főtanácsi tagok buzgósága gyakoroltassék, mert a három éven keresztül való igazolatlan elmaradás az önkéntes lemondással azonos.

Ezt most már szigoruan végre kell hajtani. Ez megoldandó azzal, hogy aki 6 éven át egyáltalán nem jelent meg, az örökös tagságról lemondottnak tekintendő és az egyházközségek által választott ily tag újból nem választható.

Az én nézőpontom szerint ily módon a korszerű és hivatása magaslatán álló Főtanács összeállítását és helyes működését jobban lehet biztosítani, mint a vázlat-javaslat szerinti elgondolással.

Az önhittség legnagyobb foka az, ha bárki arra való képesség nélkül magát a tömegirányításra képesnek hiszi. Az ily jóindulatu tömegmozgatók minden szervezetben nagyobb kárt okoznak, mint amennyi sikert elérhetnek.

A kérdéses javaslattal szemben tisztelettel előterjesztem a következőt :

a) az E. K. Tanács az 1923 évi főtanácsi jkv. 23. pontjának megfelelően a Szerkezeti Törvény revíziójára küldjön ki egy bizottságot, amelyik a „gyakorlatban is érvényesíthető eszméket és indítványokat" a később felmerült kívánásokkal együtt a ma érvényes törvény szövegébe dolgozza be és

b) a romániai törvények szövegének figyelembevételével foglalja szerves egységbe.

Az ekként átdolgozott szerkezeti törvényt — a körök szokásos meghallgatása után — terjessze jóváhagyás és elfogadás céljából a Zsinati-Főtanács elé.

c) Az ily irányban sürgösen megteendő intézkedésnek a

Főtanácson leendő bejelentése mellett javasolja a Főtanácsnak, hogy Osváth Árpád egyházi tanácsos a fial tárgyalásra és szerves törvénybe foglalásra alkalmatlan indítványa vettessék el.

A Méltóságos és Főtisztelendő Egyházi Képvisező Tanácsnak készsége és hü szolgálja

Háromszék-m.

Előpatak, 1932 VII. 16.

Dr. Tóth György s. k.,
a kuria bírāja.

II.

A kiküldött bizottság előadói jelentése.

Méltóságos és Főtiszt. E. K. Tanács!

Egyházszerkezeti törvényünk módosítása kérdésében a kereszturi egyházkör részéről kezdeményezett és a Székelyudvarhelyen 1932 május 3-án tartott értekezlet szorgalmazása alapján 816/932 E. K. T. sz. alatt kiküldött bizottság beterjeszti az alábbi

J E L E N T É S É T.

1. Ténymegállapítások.

E. K. Tanácsunk a Szerkezeti törvénynek államjogi helyzetünknek és a felmerült jogosult kívánalmaknak megfelelő módosítását állandóan napirenden tartja, — s e módosítás végrehajása az anyag nagyságán és az alapos munkához szükséges időn kívül; — főleg azon indokból késik:

mert a kultuszok általános szabályozására vonatkozó állam-törvény 51. § ban jelzett „végrehajtási utasítás” máig nem jelent meg. Már pedig ennek rendelkezései további részletmódosításokat igényelhetnek, — s ilyenek egy hosszabb időre, évtizedekre nyuló hatályu törvéynél hátrányosak, s lehetőleg kerülendők,

s bizottságunk a várakozást annál helytállóbbnak találja, mert a jelzett végrehajtási utasítás bevárása nélküli módosítás szükségét fennforogni nem látja, s így az alább kifejtendők szerint sürgősség, s pláne halaszthatatlanság nem jelentkezik.

Jelenlegi hatályos Szerkezeti törvényeinket egyházi főhatóságunk az 1899—1904. években rendszeresítette s foglalta egybe;

s az teljesen áttekinthető alakban forrás megjelölésekkel és értekezésekkel Dr. Tóth György afia által az Unitárius egyház szervezete című értékes műben az 1921. évben lett hívőink közkincsévé közrebocsátva; s teljesít ma is hivatásának megfelelő érdemes szolgálatot.

E törvények lényeges módosítása az 1923. évi Főtanács 39—40. pontjai alatt történt, midőn Egyházi Főtanácsunk tagjai felerészének választása helyzetetett képviseleti alapra, s E. K. Tanácsba az egyházkörök képviselite bevezettetett; s az 1926. évi 31. és 1929. évi 43. jkv. pontok tartalmaznak jórészt értelmező végrahajtási rendelkezéseket. Megállapithatjuk ezek alapján, hogy az 1904. évi törvény alapján egyházunk ügyei évtizedeken át, egész az 1930. évig zavartalanul intéztettek.

Az 1930. évben, a két főiskolánk egyikének kényszerű ideiglenes megszüntetése kérdésében megejtett főtanácsi szavazás a székelykereszturi egyházkör tagjaiban azon eléggé nem indokolható téves feltevést keltette, hogy kisebbségben maradásukat az okozta, hogy szervezeti törvényünk csak felében, s nem teljes egészében nyugszik a képviseleti alapon. E feltevés következménye lett az Unitárius Egyház című lapunknak Dr. Lőrinczi István afia által bevezetett, Dr. Elekes Domokos afia által halaszthatatlan és feltétlenül teljesítendőnek hirdetett törvénymódosítás iránti követelménye, végül is ugyanezen lap 1931. évi május-juniusi számában közzététetett Osváth Árpád afiának egészen felületes, s mint alább kimutatjuk, érdemleges tárgyalás alapját se képezhető, szerv. törv. módosítása iránti javaslata.

Ezt módosításokkal a székelykereszturi egyházkör magáévá tette, E. K. Tanácsunkhoz felterjesztette, s annak egyházi törvényhozásunk elő terjesztését oly elszántan szorgalmazta, hogy bizottságunk kiküldése halaszthatatlannak bizonyult.

2. A székelykereszturi egyházkör által beterjesztett reformjavaslat.

Az annak szerzője által az „Unitárius Egyházban” közzétett bevezető a következőket mondja:

„a tervezetnek csak első (általános) része van *teljesen kidolgozva*, s a továbbiakban csak *vázlatot* nyujtottunk, melyben az alapelveket fektettük le. Ezeknek részletes kidolgozására csak akkor kerülhet sor, ha az alapelveket az egyházi főtanács végleg-

gesen megállapítja, vagyis nem egy alapos tanulmány alapján körültekintő mérlegeléssel készített reformjavaslat, hanem az általános részeiben „teljesen kidolgozott”-nak mondott és a részletekben „vázlat”-nak nevezett javaslat.

Ha a teljesen kidolgozottnak mondott 1—10. §-t vizsgálat alá vesszük, sajnálattal kell megállapítanunk, hogy az bizony kidolgozottnak, s még kevésbé, teljesen kidolgozottnak nem minősíthető.

Már annak címe területi és faji jellegű korlátozásokat emel, minek emelésére ma senki nem kötelez és semmi fel nem jogosít. Határozottan megfelelőbb egyházunk ma használatos címe.

Az 1. §. a mai hatályos szerkezeti törvényünk 1. §-ának nem szerencsés átszövegezése. Ennek hibáit itt nem részletezzük.

A 2. 3. §. a mai törvényünk 2. §-ának két szakaszra szétbontása, mit szükségesnek és sikerültnek nem nevezhetünk. E szétbontás a régebbi ref. törvények mintául vételével történt.

A 4. §. az állami kultusz-törvény által az egyházaknak biztosított végrehajtási segédleti jognak az általános határozatok közé sorolása. Nyujtott és elismert jogról lévén szó, annak kivételes hangsúlyozását sem szükségesnek sem indokoltnak nem találjuk.

Az 5. §. a ref. egyház alkotmányáról szóló I. törvény 5. §. érdemi részének szóról-szóra való átvétele. Magunk részéről a taxatív felsorolását sehogy nem helyeselhetjük.

A 6—10. §. részben felesleges rendelkezéseket tartalmaznak, részben oly rendelkezéseket óhajtanak az általános részben sűrűsíteni, melyek az illető egyházi szervek részletes szerkezeténél helytállóbban voltak kidomborítva és szövegezve, részben az állami kultusz-törvényt ismétlik.

Ezek alapján bizottságunk az általános részt sem kidolgozottnak, annál kevésbé teljesen kidolgozottnak és helyesen összehordottnak, tulzott jóakarattal sem minősítheti.

A *vázlat*-nak nevezett rész a szerkezeti törvényünknek több-kevesebb szerencsével való ismertetése, mely reformjavaslatnak nem nevezhető. Kerestük benne azokat az *alapelvet*ket, melyeket szerző lefektetettnek mond, azonban a legszorgosabb kutatás dacára csak egyetlen elvi jelentőségű kérdést tudtunk kiáramozni és pedig azt, hogy

a javaslat úgy törvényhozó Főtanácsunkat, mint a törvényt

alkalmazó és végrehajtó E. K. Tanácsunkat egészben és mereven a képviseleti rendszerre óhajtja átformálni.

E kérdéssel alább érdemlegesen foglalkozunk jelentésünkben, itt általánosságban kifejezést annak adunk, hogy a betervezett reformjavaslat annyira kezdetleges összeírás, hogy bizottságunk azt még tárgyalási alapul vételre sem találja alkalmasnak.

3. Alkotmányunk és benne a képviseleti rendszer érvényesítése.

A képviseleti rendszer alkalmazásainak egyházunk életében történelmi multja van, foglalkoznunk kell ezzel, hogy úgy történelmét és lényegét, mint alkotmányunk mezején való továbbterjesztésének szükségét, vagy halasztandó voltát megállapítani lehessen.

Egyházunk kezdeti alkotmánya Kossuthány Ignác „Egyház-jog” című műve szerint egy különleges alakulat, — mondja :

„az egyházi hatalom alanya ; a hívők ; de ez az alany sajátos módon jött létre, mert a hívők nem egyenként, sem közösségi szervezetükben, hanem mint Főtanács válnak az egyházi hatalom alanyává. Ezen Főtanács a maga eredetét nem veszi a hívők hatalomátruházó ténykedéséből (képviselet), hanem közvetlenül az alkotmányból, melynek értelmében a Főtanács :

egy önmagát alkotó és kiegészítő testület, mely önmaga választ saját kebeléből egy 5 tagból álló kijelölő bizottságot, az jelöli ki legalább egyharmaddal nagyobb számban a megválasztandókat, melyet azután ugyancsak a Főtanács kellő számban titkos szavazattal megválaszt.”

Ezt kiegészíti és alátámasztja Mikó Lőrinc jogtanárunk azon megállapítása, hogy

„egyházi Fő- és képviseleti tanácsunk szerkezete nem valamely szemlélődő agyvelőből született, úgynevezett oktrojált alkotmány, hanem azt az unitárius közönséghez tartozó népesség szellemében, szükségeihez és kívánalmaihoz képest az idők tapasztalása által az egyes esetekből okult gyakorlati ész alkotta össze úgy, amint az jelenleg fennáll. (Lásd az erdélyi unitárius vallás-közönség igazgatási rendszere. 26 §.)

Ezekből kétségtelen, hogy alkotmányunk nem más egyházi alkotmányok másolata vagy utánzata, hanem egyéni, önálló, ön-

tudatos alakítás, s így annak minden módosítása is önállóan és öntudatosan mérlegelendő.

Kétségtelen az is, hogy az a szervezet, mely önmagát alkotja meg és egészíti ki a legarisztokratikusabb uralmat gyakorolhatja, saját tetszésétől függ úgy tagjainak számát növelni, mint apasztani; mint tagjai sorába csupán azokat választani be, kiknek gondolkozása, törekvése, sőt eszközei is a szervezetével azonosabb,

s így mindenkori Főtanácsunk mindenkori tagjainak szabadelvűségét és önzetlenségét dicséri az a történelmi tény, hogy évszázadokon át sohasem törekedtek a tagok számát leszállítani és a szerkezeti törvény által kínált oligarchikus hatalom kezelést létesíteni;

ellenkezőleg mindenkoron a tárgyilagosságot, önzetlenséget, fejlődés és javítás áldozatkész munkáját otthonosította meg. Alkotmányunk e szelleme majdnem 4 évszázadon át szabadon fejlődött, értékesen működött; s számunkra a *mát* biztosította.

Minden egyházszerkezet (alkotmány) hivatása az, hogy a hívőknek a lelki igényeiknek megfelelő elhelyezkedést nyújtson; azok abban otthont találjanak. Mint minden otthon, úgy az alkotmány is alá van vetve a fejlődés és avulás törvényeinek. Az avult részek a mindenkori szükséglet mérvének megfelelőleg ujjakkal pótolandók, vagyis fejlesztve ujjtandók. Egyházalkotmányunk is fejleszthető és tökéletesíthető és e tökéletesítés elől bölcs elődeink soha el nem zárkoztak, hanem a történelmi múlt és a napi szükséglet határainak szorgos és gondos mérlegelésével ujjítottak. Soha nem ugrásszerűen, hanem egyenletes haladó lépésekkel, s így hűveinknek az ujjított helyzetben való rázkódtatás nélkül behelyezkedését biztosították. Így nyitottak kaput alkotmányunkban a képviseleti rendszernek is.

E téren első lépcsőnek a kissárosi zsinat azon határozata tekintendő, mely kolozsvári ekkleziának azon jogot nyújtotta, hogy főtanácsunkba (eclesiastico-politico supremum Consistorium) egy tagot küldjön be. Ezen jog idő folytán kiterjesztetett a tor dai ekkleziának javára is.

Radikális lépést azonban e téren az 1885. évi főtanács tett; mely utasította E. K. Tanácsot, hogy „terjesszen be törvényjavaslatot a képviseleti rendszer *továbbfejlesztésére* a körü és köz-

ponti hatóságunknál. Ugyanis a képviseleti rendszer a 19. század második felében tört elé világ-elvvé; — s az a parlamentáris képviseletben öltött alakot. Minthogy pedig a politikai elvek az egyházi életre is mindenkoron jelentős hatást gyakoroltak s ez általános szabály alól egyházunk sem képezhet kivételt, tömegeesen lépett egyházunkban is a kivánalom alkotmányunknak a képviseleti alapra átszervezése végett.

Egyházi törvényhozásunk készséggel nyitott kaput e kivánalomnak, de a gyengébbek és kisebbek előrelátó gondosságával, nem ugrásszerűen, hanem a napi szükséglet körütekintő és jövőbe néző mérlegelésével. Az 1899. évi törvényhozásunk egybeállítván szerkezeti (alkotmány) törvényünket, annak 201. §. 3. pontjában biztosított összes egyházköreink javára 2—6 taggal képviseletet egyházi törvényhozásunkban, vagyis továbbfejlesztetett.

E jótékony eső élesztő hatást gyakorolt egyházi életünkben s közel 2 évtizeden át kielégítőnek jelentkezett; azonban az 1910-es években a képviseleti igény, támaszkodva a világi áramlatokra és erősítve az által, további érvényesülésre törekedett; a további fokozatos fejlesztést szorgalmazta s egyházi törvényhozásunk az 1923. évben — mérlegelve az eltelt 2 évtized tapasztalatait, — mérlegelve az előre tört kivánalmakat, bölcs mérséklettel 50 százalékos előnyomulást juttatott osztályrészü a képviseleti rendszernek.

A ma is hatályban álló, az 1923. évi 39. jkv. pont alatt hozott törvény így intézkedik:

„Az egyházi főtanács tagjai:

1. Hivataluknál fogva a püspök, főgondnokok, egyházi jegyző, közügyigazgató, esperesek, kiket akadályoztatásuk esetén a körü jegyzők helyettesitenek, egyházkörü és iskolai f. ü. gondnokok, a teol. dekan, a főgimnáziumok igazgatói, pénztárnok, jogtanácsos, számvevők, az E. K. Tanács mellé szervezett állandó bizottságok elnökei; az egyházi titkár és a püspöki titkár.

2. 220 választott egyházi tanácsos, kik közül

a) 110-et az E. Főtanács választ és pedig 24-et az egyházi, 86-ot a világi hívek közül titkos szavazattal, élethossziglan. A 86 világi között 10 tanár és 6 tanító választandó felekezeti iskoláinkból. A választás jelölés alapján történik, azonban úgy, hogy a

jelöltek száma a megválasztandók számát legalább egyharmaddal meghaladja. A kijelölő bizottság tagjai: püspök, főgondnokok és a Főtanács által választott 4 tag. Ha valamelyik főgondnok távol lenne, ez esetben a főtanács 5 tagot választ saját kebeléből. A bizottság elnöke a hivatalában idősebb elnök.

b) 55 tagot az egyházkörök választanak évi rendes közgyűlésükön, titkos szavazattal, viszonylagos szótöbbséggel 6 évre. Ez 55 tagnak fele belső ember (lelkész és kántortanító) fele világi.

A kolozsdobokai kör 2, az aranyostordai 11, a küküllői 4, a marosi 6, a kereszturi 11, az udvarhelyi 10, a felsőfehéri 4, a háromszéki 5, a Duna-Tiszamenti 2 tagot választ. A páratlan szám a világiak javára esik ;

c) 55 tagot szintén 6 évre az egyházközségek választanak egyházkörönkénti megosztással a b) pontban irt számarányban és oly módon, hogy minden egyházközség lélekszámának megfelelő számú választót választ és pedig 500 szavazóig egyet, 1000 szavazóig kettőt s azon felül 3 választót, utóbbiak pedig az esperes elnöklete alatt tartandó választó közgyűlésen ejtik meg az egyházkörre a b) pont alapján eső egyházi tanácsosok választását titkos szavazás útján, viszonylagos szavazattöbbséggel. Megválasztható egyházunknak bárhol lakó tagja. Az egyházközségek választóinak számát a végrehajtási utasítás állapítja meg a lélekszám arányában.

A törvény életbelépte előtt megválasztott egyházi tanácsosok és egyházköri képviselők joga érintetlenül marad és csak annyi egyházi tanácsos választandó mindig, amennyivel kevesebb a 110 örökös tag közé mindig választott tagok száma 110-nél, illetőleg az egyházkörre eső képviselőnél.

Azon tag, ki 3 éven keresztül egyszer sem jelent meg a főtanács ülésen, s elmaradását nem igazolta, az egyházi tanácsosságról lemondottnak tekintendő."

Ugyanezen törvény 40. jkvi pont alatt e törvény alkalmazását, végrehajtását foganatosító E. K. Tanács szervezetét állapítja meg a következőkben :

„Az E. K. Tanács tagjai :

I. Hivatalból : a püspök, főgondnokok, főjegyző, egyházi közügyigazgató, a főiskolák hivatalban idősebb felügyelő gondnokai, a teol. akadémia dékánja, a főgimnáziumok igazgató-tanárai, az

E. K. Tanács mellé szervezett állandó bizottságok elnökei, jogtanácsos, előadó számvevő, pénztáros, az egyházi titkár és a püspöki titkár.

II. Választás útján :

a) tanárok, lelkészek, tanítók és más világi tanácsosok közül a főtanács kebeléből 15 tag.

b) az esperesek és köri felügyelő gondnokok közül a körök által kijelölt egy-egy deputatus.

A 15 tagot a főtanács tag választásának megfelelő jelöléssel és módon a Főtanács választja 6 évre.

Az a tag, ki negyedévenként a rendes tanácsüléseken egyszer sem jelent meg és elmaradását nem igazolta, kilépettnek tekintendő s a következő választásnál nem jelölhető és nem választható, illetve a fegyelmi eljárás ellene megindítandó."

Kellő figyelemmel olvasva a fenti törvényrendekezéseket, tárgyilagosan az állapítható meg, hogy az minden jogosult igény kielégítésére lehetőséget nyújt. Az általános megelégedést bizonyítja az is, hogy e törvényeket főtanácsunk minden ellenvélemény nélkül egyhanguan hozta. Ha és amennyiben azoknak végrehajtása során valamely jogosult igény mellőzést szenvedett volna, azért az alkalmazók vonhatók felelősségre és nem a törvény módosítandó.

4. A képviseleti elv továbbfejlesztésének kérdése.

A fennebbieken a *má*-hoz jutottunk s előttünk áll a feladat annak megállapítására, hogy

a) megfelelő-e a képviseleti rendszer 50 százalékos bevezetésének gyakorlati eredményei ?

b) elérkezett-e az az időpont, mikor a képviseleti rendszer további kiterjesztése nemcsak indokolható, de közszükségletként jelentkezik ?

Sajnálattal, de azt kell megállapítanunk, hogy a képviseleti rendszernek 50 százalékos kiterjesztése nem valósította meg az ahhoz fűzött reményeinket és várankozásainkat. Nagyon lehetőnek véljük, hogy az időközi korlátolt mozgási lehetőségben és a szomorú közgazdasági viszonyokban rejlik ennek oka ;

de kétségtelenül megállapítható az, hogy az 50 százalékos képviseleti rendszer által nyújtott előnyök ma nincsenek kime-

rülve. Mindaddig, míg a kimerítés be nem következik, a további kiterjesztés nem fejlődésként, de visszafejlesztésként jelentkezik.

Másfelől, amennyire feltétlen és általános irányelv volt a képviseleti elv minden vonalon való érvényesítése a 19. század végén és a 20-ik század elején, annyira megingott a világháboru alatt és az azt követő politikai élet mezején annak csalhatatlansága és egyedül üdvözítő volta.

Akár államunk törvényhozásának mikéntjét; akár a képviseleti alapon nyugvó népszövetség szervezetét és tehetetlenségét, akár a kisebbségi érdekek képviseletének eredménytelenségét, akár Olaszország fascizmusát, vagy Németország Hitlerizmusát stb. stb. tesszük tanulmány tárgyává, szomoruan bár, de arra az eredményre jutunk, hogy a képviseleti elv *válságba* jutott. Elveszítette erejét s sokat veszített értékéből. Elvek forrongásának időszakát éljük. A tisztulás folyamatát bevárni a legelemibb előre látás, jövőbe néző gondosság.

Áll ez különösen az egyházi alkotmányok mezején, melyek szervezetében nem az *erőhatalom*, hanem a *meggyőzés*, és *meggyőződés* eszközei állanak rendelkezésre.

Ezekre tekintettel bizottságunk véleménye az, hogy a mai válságos viszonyok között, az elvek forrongásának időtartama alatt, a képviseleti elvnek további kiterjesztése akkor,

mikor az éddígi képviseleti jog által nyújtott előnyök kihasználva nincsenek, mikor a halaszthatatlan kiterjesztésre semmi körülmény nem kényszerít, mikor annak felszinre dobását csak egy szavazás eredményének esetleges megváltoztatására törekvés eredményezte,

egyenesen sötétbeugrás lenne. Már pedig ilyennek szorgalmazását sem kellően megfontoltnak, sem az örökéletre hivatott egyház szempontjából — előrenézőnek sem minősíthetjük.

Konkluziók.

Bizottságunk

1. helytállónak találja az E. K. Tanács azon intézkedését, hogy az egyházszerkezeti reformjára vonatkozó összes indítványokat és javaslatokat összegyűjtötte és gyűjti; s hogy azokat egységesen óhajtja tanulmány és elhatározás tárgyává előterjeszteni;

2. helytállónak és indokoltnak találja az E. K. Tanács azon elhatározását, hogy az előterjesztést az állami kultusztörvény 51. §-ban jelzett végrehajtási utasítás megjelenésével összegező időpontban terveli egyházi törvényhozásunk elé terjeszteni ;

3. s így indokolatlannak és elfogadhatatlannak találja a székeskereszturi egyházkörünk és az ahoz csatlakozott más egyházköri képviselőknek azon szorgalmazását, hogy egy, sem történelmileg, sem oknyomozólag, sem szövegezésében elő nem készített, ki nem dolgozott, meg sem szövegezett reformálási vázlat-javaslat vagy annak egy része elkülönítetlen napirendre tűzessék ;

4. tekintettel azonban arra, hogy a kultusztörvény 51. §. az egyházi törvényeknek az államjogi viszonyoknak megfelelő alakítását és annak az államhatalomhoz leendő beterjesztését a végrehajtási utasítás megjelenésétől számított 1 évben szabatosította ;

hogy a végr. utasítás minden napon megjelenhet ; s hogy a reform átalakítás alapos előkészítést, komoly munkát, s így huzamosabb időt igényel :

felkérni határozta E. K. Tanácsot, hogy már most tegye meg az intézkedéseket arra, hogy az összegyűjtött anyag, akár egyéni megbízás, akár bizottsági kiküldés útján, de késedelem nélkül feldolgoztassék és alkotmányerejű letárgyalásra előkészíttessék.

III.

Dr. Tóth Györgynek a szerkezeti törvény módosítására vonatkozó javaslata.

Méltóságos és Főtisztelendő E. K. Tanács !

A Szerkezeti Törvény elvi álláspontját kifejezésre juttató szakaszokat a következő szövegezésben terjesztem elő :

A Szerkezeti Törvény (40—1923. 43—1929. 224. §-sa helyébe ez jőne :

Az E. K. Tanács tagjai :

1. *Hivatalból*: a püspök, főgondnokok, főjegyző, egyházi közügyigazgató, a hivatalban idősebb iskolai felügyelő gondnokok, a teológia akadémia dékánja, szakiskola és középiskolák igazgató-tanárai, az E. K. Tanács állandó bizott-

ságainak elnökei, a jogtanácsos, előadó-számvevő, pénztáros és egyházi titkár.

2. *Hivatali állásuknál fogva*: az esperesek és a hivatalukban idősebb körű felügyelő gondnokok.

3. *Választás útján*: a Főtanács tagjai közül mindenik körből választandó egy-egy tag.

A 3. pontban megjelölt tagokat a XXV. fejezet 201—2. pontjában szabályozott jelöléssel és módon a Főtanács választja 6 évre.

Az esperes helyett a körű jegyző és az idősebb körű gondnok helyett a fiatalabb körű gondnok helyettesként megjelenhetnek.

Az a választott tag, aki egy éven belül a rendes tanácsüléseken egyszer sem jelent meg, a tagságról lemondottnak tekintendő és a következő választásnál nem jelölhető.

A hivatalból való tagok az állásukkal járó tagságról le nem mondhatnak és ellenük az előző bekezdésben megszabott köteleességszegés miatt a fegyelmi eljárás megindítandó.

A hivatalból való tagok közül az elnökön kívül vagyoni jogi kérdésekben csak a főjegyzőnek, jogtanácsosnak és egyházi titkárnak (előadónak) van szavazati joga.

A 201. §. helyébe ez a szöveg jöhetne (31—1926 jkv. sz.)

Az Egyházi Főtanács és Zsinat tagjai:

1. *Hivataluknál fogva*: a püspök, főgondnokok, egyházi főjegyző, közügyigazgató, esperesek, akiket akadályoztatásuk esetén a körű jegyzők helyettesítenek, iskolai és egyházkörű felügyelő gondnokok, a teológia akadémia dékánja, a szakiskola és a középiskolák igazgatói, a pénztáros, jogtanácsos, az előadó számvevő és az egyházi titkár (előadó).

2. *A választott egyházi tanácsosok*:

a) a papot tartó minden egyes egyházközség által az esperes elnöklete alatt tartandó választó-közgyűlésen titkos szavazás útján viszonylagos szótöbbséggel 6 évre választott főtanácsosi tag. Megválasztható egyházunknak bárhol lakó tagja.

A szavazás a lelkészválasztásra jogosultak lajstroma alapján ejtendő meg.

b) Az Egyházi Főtanács titkos szavazattal élethosszigan az egyházközségek által választott tagok számával azonos számú tagot választ. Ezek közül lehetőleg 10 tanár és 6 tanító kell, hogy legyen.

A választás jelölés alapján történik. A megválasztandók számánál legalább $\frac{1}{3}$ -dal több jelölendő.

A kijelölő-bizottság tagjai a püspök, a főgondnokok és a Főtanács által választott 4 tag, kik közül 2 tag az egyházközségek által választott főtanácsai tagok közül való kell, hogy legyen.

A bizottság elnöke a hivatalában idősebb elnök.

3. A törvény életbeléptetése előtt élethosszigan megválasztott egyházi tanácsosok joga érintetlenül marad.

Az egyházközségek és egyházkörök által választott tagok jogosultsága a törvény életbeléptetésével megszűnik.

Az életfogytiglan megválasztott tag feltétlenül lemondottnak tekintendő, ha esküt nem tesz, vagy eskütétele után 6 éven át, habár igazoltan, egyáltalán az üléseken részt nem vesz.

A Méltóságos és Főtisztelendő E. K. Tanácsának
készséges és hű szolgája:

Kolozsvár, 1932. aug. 25.

Dr. Tóth György sk.
kuriai bíró,
consistor.

Kapcsolatok az erdélyi unitáriusok és a hollandiai remonstránsok között.

(Folytatás.)

Az unitáriusok eddig Olaszországgal tartottak fenn kapcsolatokat. Így olasz egyetemeket látogatott: Hunyadi Demeter, Enyedi György, Csanádi Pál. Azonban a remonstránsok megerősödése után Hollandiával kezdték meg az összeköttetést. Az unitáriusok közül az első, akivel Hollandiában találkozunk: *Árkosi Benedek*. 1636-ban ment Páduába, hol bölcsészetet és orvosi tudományokat hallgatott. Azonban már 1642-ben Leidenbe ment teológiára. Hazatérve 1645-ben tanár lett a kolozsvári főiskolában. Hogy a leideni tartózkodása maradandó nyomokat hagyott lelkében, az kitűnik abból, hogy korához mérten széleskörű irodalmi tevékenységének javarésze hittani és erkölcsi kérdésekkel foglalkozik. Azonban műveit a dézsi egyezkedésben kimondott szigorú cenzura miatt kiadni nem lehetett. Ezért kéziratban ilyen szelid címeken: „Imádságok“, „Vallásos elmélkedések“ forogtak közkezen. Pedig a legkényesebb hittani kérdésekkel foglalkoztak. Minden pap és tanító köteles volt e dolgozatokat lemásolni s terjesztésüket így biztosítani. Árkosi módszere az volt, hogy az ellenfél hittételeit előbb a „sana mens“ segítségével megcáfolta s azután a maga igazát exegetikai érvekkel támogatta.¹

Itt meg kell emlékeznünk az *id. Baumgarten Bálintról*, aki bár nem Erdélyben született,² de 1648-ban Kolozsvárra hívták meg iskolaigazgatónak, ahol 1655-ben szász lelkésznek választották s így itt értékesítette messze kiterjedő teol. képzettségét, amelyet részben a leideni egyetemen szerzett, ahová éppen valószínű szabadgondolkodása vitte 39 éves korában. Műveiben, ame-

¹ V. ö. Kanyaró F.: Árkosi B. a szentháromságról. Ker. Magv. 33 k. 7 l.

² Született a Balti-tenger mellett Memel porosz városban, 1610-ben, Életrajzát, jellemzését és írói munkásságát lásd Ker. Magv. 23 k. 301—313 l.